

Альбіна Басиста

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В НОРМОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ

Albina Basysta

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL REGULATION OF THE PROTECTION OF PEOPLE WITH DISABILITIES WITHIN RULE-MAKING ACTIVITY OF THE COUNCIL OF EUROPE

This article is devoted to the international legal regulation of the rights of people with disabilities within rule-making activity of the Council of Europe. Much attention is paid to analysis of the monitoring mechanisms over implementation of provisions of the Council of Europe's key human rights conventions, containing "European legal standards protecting the rights of people with disabilities". The analysis of acts adopted by both major and structural bodies regarding different aspects of the protection of people with disabilities is also made. The author distinguishes features of international regulation on the protection of the rights of people with disabilities in the practice of the Council of Europe.

Key words: the Council of Europe, human rights, people with disabilities, European standards, European conventions, acts of «soft law», Disability Action Plan.

Міжнародне право досить пізно звернулося до проблеми інвалідності та пододало досить довгий шлях. Проте, покращення становища людей з інвалідністю та захист їх прав залишаються пріоритетними напрямками в діяльності не лише універсальних міжнародних організацій, але і регіональних також. Для європейського регіону такою організацією є Рада Європи, оскільки саме європейські конвенції займають ключове місце серед правозахисних документів, а її нормотворча діяльність сприяє уніфікації європейського законодавства та також правозастосовчої практики 47 держав Європи в даному напрямку.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що останнім часом питання захисту прав людей з інвалідністю все активніше привертають увагу дослідників міжнародного права. Загалом же основна спрямованість публікацій щодо даної тематики у вітчизняній юридичній науці стосується розгляду прав інвалідів у контексті універсального захисту прав людини та аналізу особливостей захисту соціальних прав даної групи людей.

Так, дослідженню міжнародно-правових механізмів захисту прав людей з інвалідністю в контексті універсальних механізмів захисту прав людини присвячені праці В. В. Мицика, зарубіжних – А. Х. Абашидзе, О.С. Алісієвич, К. А. Бекашева, М. Л. Ентіна, В. А. Карташкіна, Т. А. Лихіної, А. М. Овсюка, Т. Дегенер, Г. Квінн, П. Фрідмана. Регіональним механізмам захисту прав людей з інвалідністю, зокрема і механізмам Ради Європи, в своїх працях приділяли увагу Є.Н. Яковлева, Т. Афлербач, М.В. Ліісберг, Л. Лоукаїдес, А. Хендрікс та ін.

Зважаючи на авторитетний доробок згаданих науковців у сфері захисту прав людей з інвалідністю варто зауважити, що у вітчизняній юридичній літературі комплексному дослідженню міжнародного регулювання питань пов'язаних з інвалідністю, в контексті нормотворчої діяльності Ради Європи, не приділялася належна увага.

Мета статті полягає в аналізі міжнародно-правових договорів та міжнародних актів, а також правозастосовчої практики Ради Європи з питань інвалідності та захисту прав людей з інвалідністю в межах нормотворчої діяльності Організації.

Виклад основного матеріалу. Рада Європи вважається однією з найбільш ефективних та активних регіональних організацій, до безспірних досягнень якої належить захист прав людини та основоположних свобод. На міжнародному рівні вона займає ключову позицію в формуванні

прогресивної політики та стандартів в галузі прав людини, а тому, відповідно, володіє потенційно великим впливом і в сфері захисту прав людей з інвалідністю. Варто зважати, що на теренах 47-ми держав-членів Ради Європи проживає, за різними статистичними даними, від 80 до 120 мільйонів осіб з інвалідністю, а це приблизно 10-15 відсотків від загальної кількості населення цих європейських країн¹. Ця чимала кількість людей потребує міжнародно-правових гарантій захисту своїх прав, заснованих на принципах рівності та недискримінації.

Протягом тривалого часу, починаючи з прийняття Часткової угоди у соціальній сфері та у сфері охорони здоров'я, шляхом ухвалення Резолюції (59) 23 Комітету міністрів Ради Європи від 16 листопада 1959 року², політика Ради Європи стосовно людей з інвалідністю здійснювалась на основі медичного та реабілітаційного підходів (або ж "моделей") до розуміння інвалідності. Відповідно до них люди з інвалідністю розцінювалися в якості об'єктів політики соціального забезпечення, а не суб'єктів, здатних мати права та реалізовувати їх на рівні з іншими людьми. Останні десятиліття привнесли значні корективи, а прийняття в 1996 році переглянутої Європейської соціальної хартії³ офіційно засвідчило відмову від медичної та перехід до соціальної моделі інвалідності, заснованій на повазі прав та свобод людини.

Нормотворча діяльність Ради Європи поширюється практично на всі важливі питання, що постають перед європейським суспільством, тому тематика інвалідності не є виключенням. Перелік юридичних інструментів налічує дві категорії, до яких належать, по-перше, міжнародно-правові договори, виходячи з положень ст. 15 Статуту Ради Європи, для досягнення мети Ради укладаються *конвенції або угоди*⁴, та, по-друге, міжнародні документи або *акти "м'якого права" Ради Європи*, які приймають форму рекомендацій або резолюцій головних органів Організації – Комітету міністрів та Парламентської асамблеї Ради Європи. Варто зазначити, що акти інших органів Організації з інвалідозахисної тематики мають суттєве значення та вплив.

Конвенції та угоди є юридично зобов'язуючими для держав, які виразили згоду на їх обов'язковість. Так, на основі ст. 1 Статуту, Комітет міністрів разом із Парламентською асамблеєю повноважні розглядати питання, що становлять суспільний інтерес та «укладати угоди... в галузі захисту та подальшого здійснення прав і основних свобод людини». За майже сімдесятирічну історію функціонування Ради Європи в її межах було прийнято приблизно **219 міжнародних договорів**⁵, що регулюють практично всі сфери міждержавного співробітництва, окрім оборони, та прийняттям яких було покладено початок формуванню спільного для 47 держав-членів Ради правового простору. З-поміж великої кількості міжнародних договорів не знаходиться жодного, який би стосувався суто прав людей з інвалідністю. Проте до переліку тих, що формують «європейські правові стандарти захисту прав людей з інвалідністю» слід відносити: Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Європейську культурну конвенцію 1954 року, Європейську Конвенцію про запобігання катувань чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року, Європейську соціальну хартію 1961 року, Європейську конвенцію про соціальне забезпечення 1972 року, Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) 1990 року, Європейську соціальну хартію (переглянута) 1996 року, Європейську конвенцію про права людини та біомедицину 1997 року та ін. Далі автор зупиняється на аналізі ключових документів із зазначеного переліку.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі - ЄКПЛ)⁶ гарантує виконання визначених в ній прав і свобод кожній особі, яка знаходиться під

¹ Human Rights and Disability: Equal rights for all. CommDH/IssuePaper(2008). *The Council of Europe website*. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1355349>> (2015, грудень, 15).

² Resolution (59) 23 of the Committee of Ministers of the Council of Europe (16 November 1959) Extension of the activities of the Council of Europe in the social and cultural fields. *Innovating European Studies website*. <http://www.cvce.eu/en/obj/resolution_59_23_of_the_committee_of_ministers_of_the_council_of_europe_16_november_1959-en-bcb184a5-fb97-471e-aa57-aea9f66490fd.html> (2015, грудень, 15).

³ Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року № ETS № 163. Відомості Верховної Ради України (2007), 51. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062> (2015, грудень, 15).

⁴ Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_001> (2015, грудень, 15).

⁵ Complete list of the Council of Europe's treaties. Status as of 15/12/2015. *Official website of the Council of Europe*. <<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>> (2015, грудень, 15).

⁶ Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.

юрисдикцією держави-учасниці. Слід відмітити, що Конвенція не містить будь-яких специфічних прав для захисту людей з інвалідністю, оскільки стосується кожної особи, включаючи і осіб з тією чи іншою формою інвалідності. Стаття 14 Конвенції передбачає, що користування всіма правами та свободами, вміщеними у Конвенції, повинне забезпечуватися та реалізовуватися “без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою”. Дане положення містить перелік ознак на основі яких забороняється дискримінація, проте не містить посилання на “інвалідність”, хоч зовсім очевидно, що її можна віднести до категорії “іншої ознаки”. Разом з тим, в Коментарі до ст. 14 Конвенції зазначається, що при всій важливості цієї статті вона не має самостійного значення в тому сенсі, що її застосування можливе лише у випадку, коли мова заходить про порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією і, що в якості окремо взятої дана стаття не застосовується¹. Згодом зазначено, що стаття було дещо доповнено прийнятим Протоколом №12 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ETS №177)² від 2000 року, який набрав чинності в квітні 2005 року. Так, Протокол вміщує окреме право на недискримінацію не обмежене правами та свободами, закріпленими Конвенцією. Таким чином, людям з інвалідністю, в межах держав-членів Ради Європи, гарантуються всі передбачені Конвенцією права та основоположні свободи, а дискримінація за ознакою інвалідності є забороненою.

Ратифікація ЄКПЛ передбачає обов'язкове визнання юрисдикції *Європейського суду з прав людини* (далі - ЄСПЛ), покликаного розглядати скарги проти держав-учасниць Ради Європи про порушення прав людини, визначених Конвенцією. В тій чи іншій мірі кожна основна стаття ЄСПЛ стосується людей з інвалідністю, проте по деяких з них ЄСПЛ виносить більша кількість рішень. До таких слід віднести ст. 3 (заборона катування), ст. 5 (свобода та особиста недоторканність), ст. 6 (справедливий суд), ст. 8 (повага до приватного і сімейного життя), ст. 14 (заборона дискримінації) та ст. 1 Протоколу №1 (власність). Хоч інвалідність не згадано в ст. 14 ЄКПЛ, проте практика ЄСПЛ свідчить, що інвалідність та різноманітні стани здоров'я розглядають як “інші ознаки” в розумінні зазначеної статті. В рішенні по справі “*Глор проти Швейцарії*” (*Glor v. Switzerland*) від 2009 року³, яка стала однією з перших, Суд встановив наявність дискримінації за ознакою інвалідності. В рішенні визнається, що заявник, який страждав на цукровий діабет, може вважатися особою з інвалідністю попри положення національного законодавства, за яким такий діагноз вважався “незначним” обмеженням можливостей особи. Заявник опинився в дискримінаційному положенні, оскільки його було визнано непридатним для проходження військової служби та не було звільнено від сплати податку через непроходження служби, оскільки така пільга поширювалася на категорію осіб з понад 40-відсотковою втратою працездатності, до якої він не належав, зважаючи на національне законодавство. У справі “*I.B. проти Греції*” (*I.B. v. Greece*)⁴ в жовтні 2013 року Суд визнав, що всупереч ст. 14 ЄКПЛ незаконним є звільнення працівника через побоювання колег щодо свого можливого зараження, зважаючи на його позитивний ВІЛ-статус. Також в 2011 році по справі “*Кіютін проти Росії*” (*Kiyutin v. Russia*)⁵ Суд постановив, що мало місце порушення ст.14 Конвенції, оскільки заявник став жертвою дискримінації через стан свого здоров'я - йому було відмовлено у видачі посвідки на проживання через його ВІЛ-позитивний статус. Ще однією цікавою

Офіційний сайт Верховної Ради України. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004> (2015, грудень, 15).

¹ Туманов, В.А., Энтин, Л.М. (2002). *Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения*. Москва: Издательство НОРМА, 213-214.

² Протокол №12 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ETS №177) від 4 листопада 2000 року. Офіційний сайт Верховної Ради України. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_537> (2015, грудень, 20).

³ Case of *Glor v. Switzerland*. Application no. 13444/04. Dated 30 April 2009. *European Court of Human Rights official website*.

<

⁴ Case of *I.B. v. Greece*. Application no. 552/10. Dated 03.10.13. *European Court of Human Rights official website*. <

⁵ Дело Кiyутин против России. Заявление №2700/10. От 10 марта 2011 года. Официальный сайт Европейского Суда по правам человека. <http://european-court.ru/uploads/ECHR_Kiyutin_v_Russia_10_03_2011> (2015, грудень, 25).

справою у даному відношенні є “*G. N. та інші проти Італії*” (*G.N. v. Italy*)¹. У справі заявники направили скаргу до ЄСПЛ щодо дискримінації з боку держави, яка полягала в різному ставленні до родичів померлих заявників та одного з живих, що були хворі на таласемію з приводу отримання компенсації за зараження на ВІЛ та гепатит С під час переливання крові. Річ в тім, що у разі зараження крові, під час її переливання, хворим на гемофілію передбачалося право на отримання компенсації від держави в позасудовому порядку. Але водночас хворі на таласемію отримували таке право лише на підставі судового рішення. В своєму рішенні Суд постановив, що різниця у поведженні на підставі генетичного захворювання є “*іншою ознакою*” в розумінні ст. 14 Конвенції, а процедура отримання компенсацій відбувалася з її порушенням. Загалом в своїй діяльності ЄСПЛ достатньо часто зіштовхується з розглядом справ пов’язаних з інвалідністю, а винесені ним рішення по даній категорії справ свідчать про бажання ЄСПЛ розширити захист передбачений ЄКПЛ для цієї уразливої категорії людей.

*Європейська соціальна хартія 1961 року (ЄСХ)*² є міжнародним договором аналогічним ЄКПЛ та регулює широке коло економічних та соціальних прав у галузі прав людини. Варто зазначити, що ЄСХ стала першим документом з прав людини в межах РЄ, що закріпив спеціальні норми стосовно людей з інвалідністю. Хартія захищає 23 основні права людини у сфері соціальної зайнятості та соціального захисту. Зважаючи на значні протиріччя, викликані розбіжностями у рівнях соціального та економічного розвитку держав Європи, структура ЄСХ має свої особливості, які не є характерними для переважної частини міжнародно-правових актів. Так, документ передбачає для держави можливість приєднатися не до всієї Хартії в цілому, а лише до певної кількості її положень так, щоб загальна кількість статей і пунктів була не менша ніж 10 з 19 статей або ж 45 з 72 пунктів³. Особливе значення для людей з інвалідністю має ст. 15 ЄСХ “Право осіб з фізичними або розумовими вадами на професійне навчання, перекваліфікацію та соціальну реадaptaцію”. Аналізуючи положення даної статті можна зробити висновок, що вона засновується на медичному підході до розуміння інвалідності, оскільки спрямована на забезпечення “*функціонування державних або приватних спеціалізованих учбових закладів*”, та на “*заохочення роботодавців до прийняття на роботу інвалідів*”. А цей підхід сьогодні є застарілим та таким, що не враховує всього діапазону потреб людей з інвалідністю.

*Європейська соціальна хартія (Переглянута) 1996 року*⁴. Зважаючи на те, що ЄСХ 1961 року “*характеризується не тільки частковим відображенням соціальних, економічних та культурних прав, але і складним механізмом застосування її положень*”⁵, на неофіційній коференції міністрів країн-членів Ради Європи 5 листопада 1990 року було визнано необхідність комплексного перегляду основного тексту ЄСХ. 3 квітня 1996 року Комітет міністрів ухвалив текст переглянутої Європейської соціальної хартії, яка є вичерпним міжнародним договором, котрим внесено поправки до ЄСХ 1961 року та також розширено список гарантованих прав в економічній та соціальній сферах. Значних змін зазнала і ст. 15 Хартії. Так, закріплені в ній положення отримали назву “Право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства”. Зазначена назва є відображенням та свідченням зміни суспільного підходу до розуміння інвалідності від медичного до соціального, за якого прослідковується тенденція до соціальної інклюзії людей з інвалідністю, шляхом вжиття державою-учасницею позитивних дій або спеціальних заходів. Такі дії або заходи передбачають: забезпечення орієнтування, освіти та професійної підготовки (п. 1 ст. 15); сприяння доступові до роботи через заохочення роботодавців, пристосування умов праці до потреб людей з

¹ Case G.N. and others v. Italy. Application no. 43134/05. Dated 1 December 2009. *European Court of Human Rights official website*. <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["RUS"\],"appno":\["43134/05"\],"itemid":\["001-117285"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)> (2015, грудень, 25).

² Європейська соціальна хартія від 18.10.1961 № ETS N 35. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_300> (2015, грудень, 27).

³ Заблоцька, Л.Г., Федорова, А.Л., Шинкаренко, Т.І. (2007). *Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи. Навчальний посібник*. Київ: “Фенікс”, 122-123.

⁴ Європейська соціальна хартія (Переглянута) від 03.05.1996 №ETS N 163. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062> (2016, січень, 02).

⁵ Абшидзе, А.Х., Ручка, О.А. (2014). Европейская социальная хартия – первоначальная и пересмотренная: состояние и перспективы. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5, Юриспруденция, 1 (22)*, 9 <<http://cyberleninka.ru/article/n/evropeyskaya-sotsialnaya-hartiya-pervonachalnaya-i-peresmotrennaya-sostoyanie-i-perspektivy-chast-pervaya>> (2016, січень, 02).

інвалідністю, облаштування або створення спеціальних робочих місць з урахуванням ступеня інвалідності, чи то використання спеціалізованих служб працевлаштування та надання допомоги (п. 2 ст. 15); сприяння всебічній соціальній інтеграції та участі у житті суспільства, шляхом вжиття заходів, що спрямовані на усунення перешкод для спілкування і пересування і що надають доступ до транспорту, житла, культурної діяльності і відпочинку (п. 3 ст. 15).

Контроль за дотриманням державами-членами положень Європейської соціальної хартії 1961 року та переглянутої Європейської соціальної хартії 1996 року здійснюється незалежною комісією експертів – *Європейським комітетом з соціальних прав (ЄКСП)* за допомогою системи звітності держав та подання колективних скарг. Щороку кожна з держав-учасниць зобов'язана направляти до Комітету доповідь з інформацією щодо законодавчого та практичного впровадження положень ЄСХ. В свою чергу, ЄКСП розглядає доповіді та приймає рішення чи є ситуація з дотриманням Хартії у відповідній країні задовільною чи ні. Якщо ж приймається рішення, що держава-учасниця не виконує своїх зобов'язань за Хартією, то вже Комітет міністрів Ради Європи на ім'я держави спрямовує рекомендацію з проханням змінити ситуацію в законодавстві чи то в практичній площині. Що стосується подання колективних скарг, то така процедура стала можливою з моменту набрання чинності в 1998 році Додаткового протоколу до Європейської соціальної хартії від 9 листопада 1995 року¹. В процесі розгляду колективних скарг ЄКСП формулює стандарти для прав людей з інвалідністю, закріплених у ЄСХ². У цьому відношенні прикладами можуть слугувати справа *International Association Autism-Europe (IAAE) v. France* (скарга № 13/2002)³ щодо обмеження хворих на аутизм в праві на освіту та справа *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria* (скарга № 41/2007)⁴ щодо порушення права на інклюзивну освіту інтелектуально хворих дітей, які проживали в спеціалізованих закладах.

Європейська Конвенція про запобігання катувань чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року⁵ запроваджує несудовий механізм превентивного характеру з метою зихисту позбавлених волі осіб. Дана Конвенція, безумовно, стала ефективним міжнародним договором, котрим було посилено захист осіб, позбавлених волі від катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Задля досягнення мети Конвенції започатковано *Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню* (далі – КЗК чи Комітет) до повноважень якого входить інспектування будь-яких місць під юрисдикцією держав-учасниць, де утримуються особи, позбавлені волі та, коли на це є необхідність, представлення рекомендацій щодо посилення захисту позбавлених волі від катувань або нелюдського чи принизливого поводження чи покарання. Таким чином, моніторинг дотримання положень Конвенції базується на системі відвідувань місць утримання осіб, позбавлених волі якимось державним органом. Важливо зазначити, що робота Комітету засновується на принципах *співпраці*, взаємодіючи з національними органами влади та *конфіденційності*, зважаючи на закритий характер його доповідей. Проте, кожного року Комітет готує Річну загальну доповідь про діяльність для Комітету міністрів РЄ, який містить детальну інформацію щодо діяльності КЗК за вказаний проміжок часу та також нерідко може містити тлумачення положень Конвенції, здійснені Комітетом. Суттєві

¹ Додатковий протокол до Європейської соціальної хартії, який передбачає систему колективного оскарження від 09.11.1995 № ETS N 158. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_807> (2016, січень, 02).

² Hendriks, A., Liisberg, M.V. (2009). Human rights of persons with disabilities at the regional level. *Encyclopedia of Human Rights*. Oxford University Press, 41. <https://books.google.com.ua/books?id=1QbX90fmCVUC&pg=RA1-PA48&lpg=RA1-PA48&dq=council+of+europe+and+disability+Encyclopedia+of+Human+Rights&source=bl&ots=0ukAdB_Am8&sig=OVpfZONrP5gq_7JXw1-8afOzY5A&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKewiNntrf4d3JAhWMEywKHZmDAJkQ6AEIGjAA#v=onepage&q=council%20of%20europe%20and%20disability%20Encyclopedia%20of%20Human%20Rights&f=false> (2016, січень, 02).

³ International Association Autism-Europe (IAAE) v. France. Complaint No. 13/2002. Dated November 7, 2003. *Website equalrightstrust.org*. <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Microsoft%20Word%20-%20IAAE%20v%20France%20_2_.pdf> (2016, січень, 03).

⁴ Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) v. Bulgaria. Complaint No. 41/2007. Dated Jun 3, 2008. *Website of ESCR*. <<https://www.escri-net.org/node/366935>> (2016, січень, 03).

⁵ Європейська Конвенція про запобігання катувань чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26.11.1987 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_068> (2016, січень, 04).

частини загальних доповідей КЗК та тлумачення Конвенції формують Стандарти КЗК. Остання версія Стандартів опублікована в 2015 році та містить дев'ять складових частин¹. Відношення до тематики інвалідності мають дві: частина II. в параграфі 3 «*Медичне обслуговування в місцях позбавлення волі*» та частина III. в параграфах 1 «*Примусове поміщення до психіатричних закладів*» та 2 «*Заходи упокорення в психіатричних закладах для дорослих*». Стандарти за даними напрямками, так само, як і рашта інших були вироблені Комітетом в результаті практики візитів впродовж усього періоду його функціонування.

Разом з міжнародними договорами головними органами РЄ продукуються і резолюції та рекомендації, які стосуються різних аспектів інвалідності. Прийняті на ім'я держав-членів РЄ резолюції та рекомендації політично зобов'язують уряди держав наслідувати загальний курс дій Організації і, тим самим, вживати заходів щодо їх виконання. На практиці, держави-члени намагаються виконувати положення резолюцій та рекомендацій так, як ніби вони наділені обов'язковою юридичною силою.

За більш ніж півстолітню історію нормотворчої діяльності РЄ в сфері інвалідності було прийнято чимало кількості відповідних резолюцій та рекомендацій Комітету міністрів та Парламентської асамблеї РЄ і кожна з них є значимою, оскільки стосуються різного роду важливих питань пов'язаних з покращенням положення людей з інвалідністю. Історично важливими є *Рекомендація 818 (1977) ПАРЄ щодо питання про становище психічнохворих, Рекомендація R (83) 2 КМ про правовий захист недобровільно госпіталізованих осіб з психічними розладами, Рекомендація № R(92) 6 КМ державам-членам про послідовну політику на підтримку людей з обмеженими можливостями, Рекомендація 1185 (1992) ПАРЄ про політику реабілітації осіб з обмеженими можливостями, Рекомендація 1235 (1994) ПАРЄ з питань психіатрії та прав людини та низка інших.*

Особливої уваги заслуговує **План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями у суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями у Європі в 2006-2015 роках (План дій Ради Європи з інвалідності на 2006-2015 роки)**, затверджений Рекомендацією Rec (2006) 5 Комітету міністрів державам-членам від 5 квітня 2006 року², який є ще одним важливим інструментом захисту наряду з європейськими конвенціями. Зазначений План дій є певним “доповненням”³ до Конвенції ООН про права інвалідів та її Факультативного протоколу від 2006 року тією мірою в якій він містить спеціальні заходи та позитивні дії для держав-учасниць, які сприяли б ратифікації та реалізації положень Конвенції ООН вод 2006 року. Цілі та заходи, що містяться в Плані охоплюють п'ятнадцять основних напрямків діяльності, включаючи: участь людей з обмеженими можливостями в різних сферах (політична, громадська, культурна) життя суспільства, освіти, зайнятість та професійну орієнтацію, соціальну та транспортну доступність, охорону здоров'я та реабілітацію, соціальний та юридичний захист, та підвищення рівня інформованості такої групи людей. Варто наголосити, що основний лейтмотив прийнятого РЄ Плану дій полягає в зміні орієнтирів у відношенні людей з інвалідністю переходячи від проблем, що стосуються стану здоров'я до соціальних та правозахисних. Для відслідковування прогресу, досягнутого державами-членами щодо виконання зазначеного Плану дій, їм пропонується регулярно звітувати про пророблену роботу *Європейському координаційному форуму (САНРАН)*. Останній є органом РЄ, уповноваженим формувати загальні принципи та сприяти обмінові інформацією щодо виконання Плану дій державами-членами РЄ. Разом з тим, протягом останніх років САНРАН було розроблено чимало кількості документів, що містять роз'яснення положень Плану дій. Зі створенням в 2010 році в межах Форуму *Редакційного комітету з охорони й заохочення прав жінок і дівчаток з обмеженими можливостями* почалася розробка даного аспекту тематики інвалідності, робота над яким продовжується і сьогодні. Зважаючи на той факт, що часові

¹ Стандарти ЕКПП СРТ/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2015. *Официальный сайт ЕКПП*. <<http://www.cpt.coe.int/lang/rus/rus-standards.pdf>> (2016, січень, 04).

² Рекомендація Rec (2006) 5 Комітету Міністрів державам-членам о Плане действий Совета Европы по содействию правам и полному участию людей с ограниченными возможностями в обществе: улучшение качества жизни людей с ограниченными возможностями в Европе, 2006-2015 годы от 5.04.2006. *Официальный сайт Совета Европы*. <[http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc%2Dsp/Rec\(2006\)5%20Russe%20Action%20Plan%20final.pdf](http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc%2Dsp/Rec(2006)5%20Russe%20Action%20Plan%20final.pdf)> (2016, січень, 08).

³ Human Rights and Disability: Equal rights for all. CommDH/IssuePaper(2008)2. October 20 2008. *Council of Europe official website*. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1355349>> (2016, січень, 08).

рамки прийнятого Плану дій спливають із закінченням 2015 року, то у листопаді цьогож року в Ірландії під час Конференції з питань підведення підсумків Плану дій Ради Європи з інвалідності на 2006-2015 роки почалося обговорення тексту нового Плану дій з даної тематики, який планується прийняти на чотирирічний проміжок часу – з 2016 і по 2020 рік.

Суттєву роль в процесі створення концепції та стандартів у сфері захисту прав людей з інвалідністю відіграють і документи, які продукуються такими органами в системі Ради Європи як: *Уповноважений з прав людини РЄ, Комітетом з реабілітації та інтеграції людей з обмеженими можливостями (CD-P-RP) та Європейською конференцією міністрів, відповідальних за політику інтеграції людей з обмеженими можливостями, покращення якості життя людей з обмеженими можливостями.*

Отже, в результаті аналізу міжнародно-правових договорів та міжнародних актів, що були прийняті в межах Ради Європи, однієї з найпотужніших та ефективних регіональних організацій, автор дійшов наступних висновків. По-перше, за всю історію своєї нормотворчої діяльності Радою Європи не було вироблено жодної конвенції, яка б окремо регулювала права людей з інвалідністю, в порівнянні з прийнятою в 2006 році Конвенцією ООН з прав інвалідів та Факультативного протоколу до неї. По-друге, європейські конвенції та акти «м'якого права» головних органів Ради Європи формують «європейські правові стандарти захисту прав людини», які поширюються на людей з інвалідністю на рівні з іншими людьми. По-третє, практика Європейського суду з прав людини та Європейського комітету з соціальних прав свідчать про те, що вони є дієвими механізмами контролю за дотриманням положень ЄКПЛ, ЄСХ 1961 та 1996 років по відношенню до людей з інвалідністю. По-четверте, ухвалений План дій Ради Європи з інвалідності на 2006-2015 роки сприяв наближенню держав до виконання вимог та подальшої ратифікації Конвенції ООН з прав інвалідів та Факультативного протоколу до неї. Таким чином, в нормотворчій діяльності Ради Європи тематика інвалідності та людей з інвалідністю займає чільне місце, що сприяє поступовому покращенню положення людей з обмеженими можливостями та їх правової захищеності.

References

1. Human Rights and Disability: Equal rights for all. CommDH/IssuePaper(2008). *The Council of Europe website*. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1355349>> (2015, sichen, 15).
2. Resolution (59) 23 of the Committee of Ministers of the Council of Europe (16 November 1959) Extension of the activities of the Council of Europe in the social and cultural fields. *Innovating European Studies website*. <http://www.cvce.eu/en/obj/resolution_59_23_of_the_committee_of_ministers_of_the_council_of_europe_16_november_1959-en-bcb184a5-fb97-471e-aa57-aea9f66490fd.html> (2015, sichen, 15).
3. *Evropeyska sicialna hartia (perehlanya) vid 3.05.1996. № ETS № 163. Ofiziynyi sait Verhovnoi Rady Ukrainy*. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062> (2015, hryden, 15).
4. Statut Rady Evropy vid 5.04.1949. *Ofiziynyi sait Verhovnoi Rady Ukrainy*. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_001> (2015, hryden, 15).
5. Complete list of the Council of Europe's treaties. Status as of 15/12/2015. *Official website of the Council of Europe*. <<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>> (2015, hryden, 15).
6. *Evropeyska Konventsia pro zahyst prav lydunu b osnovopolojnyh vid 4 lustipada 1950 roky. Ofiziynyi sait Verhovnoi Rady Ukrainy*. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004> (2015, hryden, 15).
7. Tymanov, V.A., Entin, L.M. (2002). *Commentariy k Konventsii o zashchite prav cheloveka i osnovnyh svobod i parctike ee priminenia*. Moskva: Izdatelstvo NORMA.
8. Protocol № 12 do Konvencii pro zahyst prav lyduny ta osnovopolojnyh svobod (ETS №177) vid 4.11.2000 roky. *Ofiziynyi sait Verhovnoi Rady Ukrainy*. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_537> (2015, hryden, 20).
9. Case of Glor v. Switzerland. Application no. 13444/04. Dated 30 April 2009. *European Court of Human Rights official website*. <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Case%20of%20Glor%20v.%20Switzerland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-92525"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)> (2015, hryden, 25).
10. Case of I.B. v. Greece. Application no. 552/10. Dated 03.10.13. *European Court of Human Rights official website*. <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Case%20of%20I.B.%20v.%20Greece"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-127055"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)> (2015, hryden, 25).
11. Delo Kayutina protiv Rosii. №2700/10. Ot 10 marta 2011 goda. *Ofizialniy sayt Evropeyskoho syda po pravam cheloveka*. <http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Kiyutin_v_Russia_10_03_2011> (2015, hryden, 25).
12. Case G.N. and others v. Italy. Application no. 43134/05. Dated 1 December 2009. *European Court of Human Rights official website*.

- <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["RUS"\],"appno":\["43134/05"\],"itemid":\["001-117285"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)> (2015, hryden, 25).
13. *Evropeyska socialna hartia vid 18.10.1961 № ETS N 35. Ofiziynyi sait Verhovnoi Rady Ukrainy.* <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_300> (2015, hryden, 27).
14. Zablotska, L.H., Fedorova, A.L., Shynkarenko, T.I. (2007). *Polityko-pravovi aspekty diyalnosti Rady Evropy. Navchalnyi posibnyk.* Kuiv: Feniks.
15. *Evropeyska socialna hartia (Perehlanya) vid 03.05.1996 № ETS N 163. Ofiziynyi sait Verhovnoi Rady Ukrainy.* <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062> (2016, sichen, 2).
16. Abashidze, A.H., Rychka, O.A. (2014). *Evropeyska socialna hartia – pervonachalnaya i peresmotrennaya: sostoyanie i perspektivy. Vestnik Volhogradskoho gosydarstvennogo yniversiteta. Seriya 5, Jurisprydenzia, 1 (22), 9* <<http://cyberleninka.ru/article/n/evropeyskaya-sotsialnaya-hartiya-pervonachalnaya-i-peresmotrennaya-sostoyanie-i-perspektivy-chast-pervaya>> (2016, sichen, 02).
17. *Dodatkoviy protocol do Evropeyskoi sicialnoi hartii, yakuy peredbachaye sustemy kolektyvnoho oskarjennya vid 09.11.1995 № ETS N 158. Ofiziynyi sait Verhovnoi Rady Ukrainy.* <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_807> (2016, sichen, 02).
18. Hendriks, A., Liisberg, M.V. (2009) *Human rights of persons with disabilities at the regional level. Encyclopedia of Human Rights.* Oxford University Press, 41. <https://books.google.com.ua/books?id=1QbX90fmCVUC&pg=RA1-PA48&lpg=RA1-PA48&dq=council+of+europe+and+disability+Encyclopedia+of+Human+Rights&source=bl&ots=0ukADB_Am8&sig=OVpfZONrP5gq_7JXw1-8afOzY5A&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiNnrf4d3JAhWMEywkHZmDAJkQ6AEIGjAA#v=onepage&q=council%20of%20europe%20and%20disability%20Encyclopedia%20of%20Human%20Rights&f=falsehttps://books.google.com.ua/books?id=1QbX90fmCVUC&pg=RA1-PA48&lpg=RA1-PA48&dq=council+of+europe+and+disability+Encyclopedia+of+Human+Rights&source=bl&ots=0ukADB_Am8&sig=OVpfZONrP5gq_7JXw1-8afOzY5A&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiNnrf4d3JAhWMEywkHZmDAJkQ6AEIGjAA#v=onepage&q=council%20of%20europe%20and%20disability%20Encyclopedia%20of%20Human%20Rights&f=false> (2016, sichen, 02).
19. *International Association Autism-Europe (IAAE) v. France. Complaint No. 13/2002. Dated November 7, 2003. Website equalrightstrust.org.* <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Microsoft%20Word%20-%20IAAE%20v%20France%20_2_.pdf> (2016, sichen, 03).
20. *Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) v. Bulgaria. Complaint No. 41/2007. Dated Jun 3, 2008. Website of ESCR.* <<https://www.escr-net.org/node/366935>> (2016, sichen, 03).
21. *Evropeyska Konvenzia pro zapobihannia katyvan chu nelydskomy abo takomy, wo prunujye hidnist, povodjeniy chu pokaranniy vid 26.11.1987 roky. Ofiziynyi sait Verhovnoi Rady Ukrainy.* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_068> (2016, sichen, 04).
22. *Standarty EKPP CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2015. Ofizialniy sait EKPP.* <<http://www.cpt.coe.int/lang/rus/rus-standards.pdf>> (2016, sichen, 04).
23. *Recommendaziya Rec (2006) 5 Komiteta ministrov hosydarstvam-chlenam o Plane deistviy Soveta Evropy po sodeistviyu pravam I polnomy ychastiyu lydei s ogranichenimi vozmojnostiamy v obschestve: ylytshenie kachestva jizni lydei s ogranichenimiy vozmojnostiyamy v Evrope, 2006-2015 hody ot 5.04.2006. Ofizialniy sait Soveta Evropy.* <[http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc%2Dsp/Rec\(2006\)5%20Russe%20Action%20Plan%20final.pdf](http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc%2Dsp/Rec(2006)5%20Russe%20Action%20Plan%20final.pdf)> (2016, sichen, 08).
24. *Human Rights and Disability: Equal rights for all. CommDH/IssuePaper(2008)2. October 20 2008. Council of Europe official website.* <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1355349>> (2016, sichen, 08).